

Szabó Gabriella – Szilágyi Sára
*Morál a médiában*⁵¹

Az ukrajnai háború az online hírportálokon
a 2022-es országgyűlési kampány idején

Bevezetés

Miközben 2022. február 24-én az orosz hadsereg megtámadta Magyarország keleti szomszédját, Ukrajnát, itthon javában zajlott az országgyűlési választásokat megelőző politikai kampány. Az ukrajnai invázió és annak következményei megváltoztatták a korteskedés menetét: új témák (például Magyarország szerepe a konfliktusban) és üzenetek (például „háború vagy béke”⁵²) jelentek meg, amik főleg arról szóltak, hogyan kellene Magyarországnak reagálnia a konfliktusra.

Korábbi kutatásokból tudható, hogy a háború belpolitikára történő kivetítése vonzza a moralizáló megszólalásokat, erkölcsi alapú értékeléseket (Brandt et al. 2015; Burke 2004; Nielsen 2012; Qihao – Zhao 2021). Magyarországon különösen nagy hagyománya van a romlottság és tisztesség, a bűnösök és becsületesek, az elkövetők és áldozatok közötti határvonalak átpolitizálásának, illetve a választások morális döntésként való tárgyalásának (Kiss 2017; 2019; Kiss et al. 2021). A tömeg- és közösségi médiakommunikációt sokan tekintik valamiféle erkölcsi iránytűnek, ami orientál a helyes és helytelen közötti választásban, mégpedig úgy, hogy közvetlenül a morálról értekezik vagy közvetetten egy témát erkölcsi kategóriák mentén tárgyal (Brady et al. 2020; Plaisance 2005; 2015).

Feltételezésünk szerint a hazai média 2022 tavaszán élen járt a moralizálás terjesztésében: egyrészt politikusok és egyéb közéleti szereplők erkölcsi üzeneteinek szelektálásával és továbbításával, illetve az újságíró/szerkesztőség morális értékeléseinek nyilvánosságra hozatalával. A tömegkommunikáció így járul hozzá a társadalom morális konfliktusainak felerősítéséhez, egy olyan világgép terjesztéséhez, ami a politikát a „jó” és a „rossz” küzdelmeként értelmezi (Jungkunz et al. 2021; Metz – Plesz 2022). Ezért is fontos látni: moralizál-e a média. Kampány idején a médiafogyasztás is változik valamelyest (Hansen – Pedersen 2014), de a médiamoralizálás hatását még inkább felerősíti az, hogy rendkívüli nemzetközi konfliktusok és a közelben zajló háborús események növelik a hírehséget (Mitchell – Rosenstiel 2012). Célunk meg tudni vajon moralizál-e az online hírmédia az ukrajnai összecsapások magyar belpolitikai következményeinek tárgyalása során, és ha igen, miként. Deduktív kvalitatív tartomelemzésünk a parlamenti választásokat megelőző három hétben megjelent médiaanyagokra koncentrál, amik a legolvasottabb kormánypárti és kormánykritikus hírportálokról származnak. A cikkekben kötelességmorálra és/vagy következménymorálra alapuló érveket kerestünk, majd az úgynevezett szelf-tudatos morális érzelmek (szégyen, bűntudat, büszkeség) verbális kifejezéseit, megjelenéseit rö-

⁵¹ A kutatást az NKFIH_FK 131990 témaszámú, „Politikai kommunikáció az expresszivitás korában. Mi jellemző az affektív, expresszív és vulgarizálódó politikai kommunikációt Magyarországon?” című projektje támogatja.

⁵² Beszélgetés Orbán Viktor miniszterelnökkel. Háború vagy béke. Magyar Nemzet, 2022. április 2.

zítettük. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy a vizsgált időszakban a morálra hivatkozó, erkölcsi alapvetésekre utaló cikkek meghatározóak volt. Az elemzés során moralizálás kombinációkra bukkantunk, amik tipikusan és ismétlődően meghatározták a kormánypárti és a kormánykritikus portálok hangütését. Ezek közül a három legjellemzőbbet mutatjuk be. Előtte az olvasók elé tárjuk a kutatás során alkalmazott elméleti és módszertani repertoárt.

Morál a tömegkommunikációban

Moralizálás

A hétköznapi életben számtalan normát követünk, de ezek mellett léteznek a közösség tagjaitól általánosan elvárt viselkedési, értékrendi mércék is – ilyen például a segítőkészség, a szavatartás vagy a becsületesség (Pokol 2010). Ezek körét fogja össze a morál, amely minden kollektíva szokás és szabályrendszerét jellemzi, illetve az egyéni normakövetésben is fontos szerepe van (Heller 1964; Janky 2019).

A morál kommunikációs vetületét legjobban olyan helyzetekben lehet tanulmányozni, amikor súlyos téttel bíró döntési helyzet merül fel: a rutinszerű és egyéni szempontokat ilyenkor félre kell tolni, és az emberre, illetve tágabb környezetére komoly hátrányokat, nagyobb kényelmetlenségeket is magával hozó lépésekről kell határozni (Heller 1996). A morál nehézségek és veszélyek vállalásának elfogadásában is segítségül hívható, hiszen, ha azt széles körben támogatják, illetve másként cselekvés esetén közösségi elutasításban, büntudatkeltésben vagy megszégyenítésben részesülünk, akkor könnyebbé válik számunkra a kellemetlenség elviselése (Langett 2018; Hopkins 2017). Különösen a jelentős közösségi és egyéni áldozatvállalást igénylő döntést szokás morálhoz kapcsolódó érvekkel támogatni és morális érzelmi hurokat pengetni. A moralizálás értékelő, erkölcsi alapokat kereső, döntéseket, cselekedeteket igazoló és azok helyességéről a közönséget meggyőzni kívánó megszólalásokra épülő tömegkommunikációs gyakorlat. A moralizálás célja egyrészt meghatározni a helyes vagy helytelen, jó vagy rossz, elfogadható vagy elfogadhatatlan cselekedetek körét, másrészt megindokolni az üdvös és szükséges döntéseket, cselekvéseket, harmadrészt annak elmaradását érzelmi alapon szankcionálni (Zimmerman 2002).

Konzekvencialista vagy deontológiai alapú moralizálás

A normatív morálemléletek szerint a moralizálás különböző változatairól beszélhetünk, amelyek csoportosíthatók a kontextushoz való viszonyulásuk alapján. Amennyiben az adott döntés erkölcsi értékét a megszólaló által felvázolt kontextusban értelmezi és a döntés valószínűsíthető eredményeiből vezeti le, következmény vagy konzekvencialista morált alkalmazó politikai kommunikációról van szó. Kötelesség- vagy deontológiai morál jelenik meg, amennyiben az erkölcsiség általános, mindenkire egyformán kötelező normarendszerként jelenik meg, a döntések és cselekedetek helyessége pedig az adott helyzettől független fundamentumon alapszik (vö. Driver 2022).

A következménymoralizálás számos jellemzője közül a legfontosabbak (vö. Sinnott – Armstrong 2021):

- okozatok hangsúlyozása;
- közösség vagy az egyén jólétének emlegetése. Morális az a döntés és cselekedet, amely a legtöbbször a boldogságát szolgálja. Immorális, ami szenvedést, hátrányokat és károkat jelent;
- károk elkerülésének, a közösség számára lehető legelőnyösebb kondíciók nyomtatékosítása;
- azonnali és közvetlen következmények fontosabbnak láttatása a távoli és áttételesen ható fejleményeknél;
- egy-egy döntés kritikája állhat konzekvencialista alapokon: a megszólaló a jóllét elmaradását, a kollektív kár bekövetkeztét poentírozza, a felelősökre vonatkozó büntudatkeltés, illetve a megsegényítés eszközével él.

Hasonlóképpen meghatározhatjuk a deontológikus moralizálás jellemzőit (vö. Larry–Moore 2021):

- az adott helyzettől független, egyetemes normarendszerre hivatkozik;
- normák szigorú és kompromisszum nélküli betartása: a szabály az szabály, nincs felmentés, követni kell, kerüljön is az bármibe az egyénnek vagy az adott közösségnek;
- „kötelesség mindenekelőtt”-elv: az érdekeket és a személyes szálakat háttérbe szorítva kell dönteni és cselekedni;
- a megszólalók egy kontextuson kívülálló, többnyire univerzális morális alapokra utalva óva intenek bizonyos döntésektől, és felhívják a figyelmet arra, hogy bizonyos dolgokat soha nem szabad megtenni;
- egyik típusa lehet vallási-spirituális (például a Tízparancsolatra való hivatkozás), másik gyakori formája a humanitárius („ezt diktálja az emberség”), harmadik pedig szerződésekre, szövetségi viszonyokat szabályozó normákra utal;
- a kötelesség teljesítése a szemtanúkat jó érzéssel tölti el, aminek a hála és az emelkedettség nyelvén hangot is adnak;
- a kötelesség elmulasztása rossz érzéseket szül, amit a büntudat és szégyen érzelmeinek kifejezésével, illetve büntudatkeltéssel, szégyenkeltéssel jeleznek.

Szelf-tudatos morális érzelmek

Moralizálás – különösen a háború kontextusában – érzelmek nélkül nehezen elképzelhető (Haidt 2001). Politikai szempontból a morális érzelmek jelentőségét azok erős motiváló és mobilizáló képessége jelenti (Kaplan–Tivnan 2014; Kroll–Egan 2004; Székely–Miu 2015; Tangney et al. 2007). Ha az egyén a közösségi elvekkel ellentétesen viselkedik, nagy az esélye annak, hogy büntudatot vagy szégyent él át. Mivel ezek kellemetlen érzések, az egyén igyekszik minél hamarabb megszabadulni tőlük: megpróbálja jóvátenni vétkét, felhagy a bűnösnek bélyegzett tetteivel, megváltoztatja véleményét (Bassan–Nygate–Heimann 2022). A büntudat és/vagy szégyenkeltés hatására közösség más tagjai is kifejezik nemtetszésüket: elhatárolódnak, bocsánatkérésre szólítanak fel, a szabályszegés megakadályozására tett lépéseket követelnek (McDonald 2020). A politikában nem tölthet be vezető szerepet olyan személy, akivel kapcsolatban a véleményformálók és a szavazók

többsége helyt ad a büntudatkeltő vagy megszégyenítő megnyilvánulásoknak. A szelf-tudatos morális érzelmeknek speciális politikai funkciója van: barométerként informálnak arról, hogy milyen ténykedés nem elfogadható, illetve arról, hogy kik azok az egyének és csoportok, akiknek kártékony ténykedéséről szeretnék meggyőzni a választókat (vö. Iyer et al. 2007).

Jonathan Haidtra (2003) támaszkodva három szelf-tudatos morális érzelmet különböztetünk meg, ezek a büntudat, szégyen és büszkeség. Előbbi kettőt különösen nehéz megkülönböztetni egymástól, a büszkeségnek pedig ismert a hübrisztikus változata is. Érdemes tehát tisztázni a három érzelm prototipikus kommunikációs jellemzőit.

Büntudat

Az egyén olyan önmagára irányuló kellemetlen érzése, melynek középpontjában valamilyen specifikus tettének, nem lényegi tulajdonságának a morálisan elfogadhatatlan volta áll (Kugler–Jones 1992; Kleres–Wettergren 2017). Ellentétes tehát a bevett erkölcsi normákkal, és azzal a morális szabályozással, hogy az embernek hogyan kell bánnia embertársaival (Tangney–Dearing 2003). Szokásos következménye, hogy az egyén megvallja és igyekszik jóvátenni azt, amit elkövetett. A politikában ez olyan módon nyilvánulhat meg, hogy a politikus beismeri, hogy a politikai közösséget ért kellemetlen esemény bekövetkezett valamely tette az oka, amit már befejezett, annak kártényok hatásait elhárította vagy nemsokára kiköszörüli a csorbát.

Politikában bevett fordulat a büntudatkeltés, morális alapú vádaskodás (vö. Jaworsky–Qiaoan 2021). Ilyenkor a politikai ellenfelek vagy az interakcióban résztvevő másik megszólaló (jellemzően riporter, állampolgár) igyekszik felkelteni valaki másban a büntudat érzését. Mivel a büntudat elsősorban önmagunkra vonatkozó érzelm, ezért konkrét személyeket vagy embercsoportokat kell megjelölni az érzelm fókuszaként (ki érezzen büntudatot). Hasonlóképpen, a büntudatkeltésnek konkrét tette vagy személyiségjegyre (lehet több is, de semmiképpen sem az egész identitás) vonatkozik, ezért a büntudatkeltő megszólalásoknak specifikálniuk kell az érzelm tárgyát (miért érezzen büntudatot). A büntudatkeltés voltaképpen morális töltetű kritika.

Szégyen

Az egyén olyan önmagára irányuló kellemetlen érzése, melynek középpontjában saját maga átfogó elítélése áll (Tangney–Dearing 2003). Az egyén úgy érzi, hogy annyira megsértette az erkölcsi és morális normákat, hogy az jóvátehetetlen, ezért az egyetlen cselekvési lehetőség az önképének radikális átalakítása vagy saját maga eltávolítása az adott kommunikációs helyzetből (Direk 2020). A szégyen a totális büntudat, meghasonlás, arcvesztés érzése. Mivel az identitás teljes megsemmisülésével fenyeget, a szégyenérzetnek több lehetséges kifutása lehet: önfeladás (fizikai és szimbolikus értelemben), elnémulás (bizonyos témákról való hallgatás), hártás (tagadás, illetve más érzelmmé történő átalakítása) (Braithwaite–Braithwaite 2001), de semmiképpen sem a hiba helyrehozatala. A politikai kampányok logikájától nem idegen a szégyenkeltés, megszégyenítés. A szégyenkeltés másokban – főleg a politikai ellenfelekben – a szégyenérzetét plántálni, de legfőképpen a szégyenből fakadó cselekvést – kivonulást, önfeladást – vagy a megszégyenítéstől való félelmet propagálni. A megszégyenítő a másik nyilvánosság előtti önképét támadja, a vélt

vagy valós gyengeségét, jellemhibáját szeretné leleplezni és ellenfele ellen fordítani. A megszegényítő fél hatalmat kíván gyakorolni a megszegényített felett, hiszen egyéni vagy kollektív identitásának alapjait, az integritását kérdőjelezi meg (Fazekas 2017). A szégyenkeltés sokszor meghatározott tárgya nélkül áll, olyan egyszerű megfogalmazásokban jelenik meg, ami az adott szereplőnek a politikából, a közéletből való távozását követeli (lásd Gyurcsány/Orbán takarodj!). Ehhez hasonló megszólalások a tisztelet hiányáról, ellenfél teljes megsemmisítésének szándékáról, a felek közötti együttműködés lehetetlenségéről árulkodnak. Bár morális alapú súlyos kritika, a büntudatkeltésben megvan az együttműködő szándék, hiszen fenntartja a változás lehetőségét, a szégyenkeltés viszont radikális és kizáró gesztus, mert bocsánatra alkalmatlanná minősíti, és a közösségből kitaszítja a megbélyegzett felet (vö. Takács 2017).

Büszkeség

Szelf-tudatos értékelő érzelem, amely akkor támad fel, ha az egyén olyan erőfeszítéseket tesz, amelyek megfelelnek a környezet szabályainak és céljainak, és ennek elérésében sikert arat (McLatchie–Piazza 2017). A büszkeség hasonlít a büntudathoz abban, hogy jól meghatározott oka van. A büszkeség egyik összetevője az elért eredmény feletti öröm, a másik komponense a harag, ami az elérendő cél és az egyén közötti akadályra vonatkozik. A környezet akkor érzékeli az alany megnyilvánulását büszkeségnek, ha világos, körülhatárolt, vagy az adott közegben ismert az az egyéni erőfeszítés, amelyik a sikerhez elvezetett, továbbá, ha a viselkedés egybevág a környezet által pozitívan értékelt követelményekkel és szokásos célkitűzésekkel (Tracy–Robins 2004; 2007). Jellegetes típusa a hübrisz, amely az egyént minden tekintetben, általánosan túlértékeli, kritikátlan rajongás tárgyává teszi. Az illető magának, valamelyik tulajdonságának tulajdonítja a sikert, magát tekinti a kedvező fordulat okozójának. Valójában azonban olyan dologra büszke, ami az ő cselekvéseitől függetlenül esett meg. A hübrisz hasonlít a szégyenhez abban, hogy globálisan irányul az identitás értékelésére, de míg a szégyen esetében az önkép negatív értékelés alá kerül, a hübrisz esetében mindez túlradóan és teljesen pozitív (Tracy et al. 2009). A hübrisz következménye, hogy az egyén hajlamos a túlzott magabiztosságra a jövő cselekvéseit illetően is. A környezet pedig minden olyan büszkélkedést alaptalannak tart, kevélynek tekint, amelyiknél nincsen megvilágítva az egyén specifikus hozzájárulása a sikerhez. Politikai ellenfelek gyakran vádolják egymást arroganciával és elbizakodottsággal. Ilyenkor voltaképpen a hübrisztikus büszkeség, azaz a jámborság és alázat közösségi normák megsértésének vádja fogalmazódik meg.

Módszer

Módszertani választásunk a kvalitatív tartalomelemzésre, annak a deduktív (elméletvezérelt) változatára esett (Elo–Kynge 2008). A szakirodalmi megállapításokat először a politikai kommunikáció megragadására alkalmas kódutasításokká alakítottuk, majd anyaggyűjtést végeztünk. A kutatás forrása a legolvasottabb⁵³ magyar online portálok köre

⁵³ DKT közönségmérés 2022. március elsejei real user adatai alapján. Origo.hu 940 712, hirado.hu 250 580, 24.hu 1 223 252, hvg.hu 687 140. felhasználó.

volt, melyek közül a közéleti kérdésekkel foglalkozó, politikai szimpátiájukat vagy a tulajdonos által nyilvánosságra hozott politikai konfliktusokat vállaló oldalakat választottuk ki. A kormánypárti médiaszajtók közül az origo.hu és hirado.hu tartalmi, a kormánykritikus hírmédiából pedig 24.hu és a hvg.hu hírei kerültek a mintába. A 2022-es országgyűlési választások előtti három hétben (március 15. és április 2.) megjelent textuális és verbális anyagokra – hírekre, elemzésekre, háttéranyagokra, interjúkra – koncentráltunk. Feltételeztük, hogy a választott időszak a kampány legintenzívebb kommunikációs szakaszát lefedi, illetve a háború kitörése óta eltelt napok elegendő lehetőséget adtak a nyilvánosság szereplőinek (politikuskoknak, szakértőknek, újságíróknak, közéleti értelmiségnek, influenszereknek) morális álláspontjuk kialakítására. További napok vagy médiumok bevonása növelte volna az elemszámot, de nincs okunk feltételezni, hogy a nagyobb médiaminta a morális beszédmódban jelentősen eltérő és nagyszámú más kombinációkat eredményezne.

Az Ukrajnában zajló háborúra vonatkozó kulcsszavas keresést a Sentione program segítségével végeztük, leszámítva a hirado.hu oldalát, ahol erre technikai okokból nem volt lehetőség. Itt a honlap saját keresőmotorjára támaszkodtunk és magunk archiváltuk a vonatkozó tartalmakat. A teljes korpusz 1485 cikket tartalmaz, melyek összegyűjtése után a leghosszabb munkafolyamat, a kódolás következett. Ezt kódolási tréningorozat után, egymástól függetlenül végeztük, azaz mindketten átnéztük és annotáltunk az adatbázis minden elemét. A moralizálás és az érzelemkifejezések bonyolultsága jónéhány esetben fejtörést okozott. Mivel a mindkettőnk által jóváhagyott interpretációt tekintettük csak véglegesnek, a kérdéses esetekben egyeztetésre volt szükség – ez összesen 43 cikket érintett.

Eredmények

Az adatgyűjtési szakaszban összesen 1485 olyan cikket néztük meg, amelyek a háborúról szóltak. Ezek közül 559 dolgozta fel a témát az országgyűlési kampány részeként. A döntéseket kontextusával együtt értelmező következménymorál és az attól független kötelességmorál majdhogyan egyenlő arányban volt jelen, előbbi 190, utóbbit 193 cikkben azonosítottuk. 103 alkalommal társult hozzájuk valamilyen morális érzelem is. Ezek eloszlása három médiumnál közel azonos volt: a 24.hu, a hvg.hu és a hirado.hu esetében is körülbelül 15%-os arányt láttunk – míg kimagaslott az origo.hu, ahol a moralizálás valamely változata mellett érzelmi hűrokat is megpendítő cikkek aránya 27% volt. A moralizáló médianapirend formálásában kiemelkedő szerepe volt a politikusoknak és közéleti szereplőknek, hiszen az ő üzeneteiket dolgozták fel a hírportálok, kevésbé volt jellemző a kizárólag újságíró tollából származó véleménycikk. A legtöbb esetben maga a morális érzelem is egy politikai beszéd vagy Facebook-bejegyzés idézésében vehető észre. A büntudatra akadt a legtöbb példa: 103-ból összesen 50 cikk (49%) tartalmazott morális alapú hibáztatást a kormány vagy az ellenzék politikájával kapcsolatban. Büszkélkedés csak tizenháromszor (13%), tisztán szégyen vagy szégyenkeltés ennél is kevesebbszer fordult elő.

Miután elvégeztük az érzelmek kódolását, azonosítottunk három olyan kombinációt, amelyek tipikusan és visszatérően jellemzőek voltak. A 103 morális érzelmeket tartalmazó cikk 89% százaléka (92 cikk) illeszkedett a kombinációk valamelyikébe. A kötelességmorál, büntudat- és szégyenkeltés hármasa azokban a cikkekben jelent meg, amelyek az Ukrajna mellett való kiállást, a nyugati szövetségeseinkkel való együttműködést követelték.

Szintén a büntudattal és a szégyennel kiegészülve a következménymorál már a kormányparti média kommunikációs paneljéhez igazodott, melynek egyik legfontosabb kampánytémája volt, hogy ellenzéki győzelem esetén Magyarországon beláthatatlan következményei lesznek a háborúnak. Az utolsó párosítás, a kötelességmorál és büszkélkedés pedig arról a pár napról adott hírt, amikor Orbán Viktor a határon ellenőrizte az ukrán menekültek fogadását. A kombinációk gyakoriságát az alábbi táblázat foglalja össze.

1. táblázat. *Morális érzelmek a médiában: összefoglaló*

	Cikkek a háborúról – a kampány részeként	Kötelességmorál & büntudat- és szégyenkeltés	Következménymorál & büntudat- és szégyenkeltés	Moralizálás & büszkélkedés
Kormánykritikus média	42%	27%	13%	5%
Kormányparti média	58%	12%	22%	13%
Összesen	559 cikk (100%)	92 cikkben (100%) azonosítottunk a kombinációk valamelyikét. További 11 cikkben megjelent morális érzelemre utalás, de nem illeszkedett a fenti három variáció valamelyikébe.		

E fejezet célja, hogy a három jellegzetes és domináns kombinációt ismertesse, hiszen ezek mutatják meg, miképpen moralizálta át a média a háborús kampányüzeneteket.

Kombináció 1: Kötelességre épülő moralizálás & büntudat- és szégyenkeltés

Negyven cikkben az univerzális erkölcsi normák számonkérése büntudat, illetve kisebb részben szégyenérzet felkorbácsolásával, egyes esetekben szekunderszégyen megvallásával történt. A vizsgált médiumok közül elsősorban a 24.hu (tizenöt) és a hvg.hu (tizenhárom) oldalait jellemezte, de az origo.hu-n (hét) és a hirado.hu-n (öt) is találtunk példákat. Ezt a kombinációt főleg ellenzéki pártvezetők – Gyurcsány Ferenc, Karácsony Gergely –, az egyesült ellenzék miniszterelnök-jelöltje, a politikai véleményformáló értelmiség (például Iványi Gábor, Alföldi Róbert), illetve hírességek (például Kerekes Vica) alkalmazták, az online portálok pedig kellő terjedelemben szenteltek figyelmet nekik.

A negatív érzelmekre épülő kötelességmorál kommunikációs fordulatait alkalmazó forgatókönyv az alábbi pontokban foglalható össze:

1. Az áldozat azonnali és teljes támogatást, segítséget és kiállást érdemel

A megszólalások kiindulópontja: Ukrajna az áldozat, Oroszország az elkövető.⁵⁴ Mérlegelési lehetőségről, a képet árnyaló fejleményekről nem esik szó, feltételezhetően azért, mert a kételkedést nem tartják helyénvalónak. Az áldozatot erkölcsi kötelesség megmenteni, pártfogolni, felszólalni érdekében. Ennek elmaradása a morális normák áthágása, ahogyan azt az Alföldi Róbertet idéző 24.hu megjegyzi:

⁵⁴ Ezért van még nagyon távol az igazi béke Ukrajnában. hvg.hu, 2022. március 20.

„Együttérzés helyett érzéketlenség volt Orbán ünnepi beszédében. Megint sikerült átlépni a határokat.”⁵⁵

Az áldozat tehát abszolút rokonszenvet és együttérzést érdemel, az agresszorral szemben viszont egyik sem megengedett.⁵⁶ Ebben a konfliktusban mindenképpen oldalt kell választani, semlegesség, távolságtartás nem lehetséges, aki elvétí a választást, morálisan leírja magát— érvel a szégyenkeltést is bemutató módon Karácsony Gergely a 24.hu által szemlézett Facebook bejegyzésben:

„A főpolgármester is reagált arra, hogy Volodimir Zelenszkij ukrán elnök színvallásra szólította fel Orbán Viktort, aki ezt követelésként értelmezte és elutasította. A szégyen, ami Európa színe előtt a magyar miniszterelnököt érte tegnap este csakis Orbáné, nem Magyarországé – írta Facebook-oldalán Karácsony Gergely. Szerinte úgy van, ahogy az ukrán államfő mondta: el kell dönteni, ki vel vagyunk. Oldalt kell választani. A történelem sötét oldala, vagy a jó oldala? Putyin vagy Európa? Kelet vagy Nyugat? Úgy vélte, erről már nem a „megsemmisült Orbánnak kell döntenie”.⁵⁷

A kombináció végletes megfogalmazásában egyetlen elfogadható és morálisan helyes cselekedet az áldozat mellett állni. A kétértelműség és a várakozás immorálisnak hat, ezért hánytorgatják fel többen Orbán Viktornak a késlekedő elítélést, és firtatják a miniszterelnök Oroszországgal kapcsolatos véleményét, követelik az egyértelmű kiállását. Jellegzetes példája a hvg.hu-n Kerekes Vica színész megnyilvánulását idéző cikkben olvasható:

„Nagyon vártam Orbán Viktor reagálását, hiszen tudjuk, hogy szimpatizál Oroszországgal, és figyeltem, mikor szólal fel egyáltalán: nagyon sokáig csendben maradt. Csehország és Szlovákia már régen felszólalt, mire megjött a magyar reakció is, miszerint Orbán elítéli az agressziót. Viszont más országok régen névén nevezték az agresszort, de Orbán a mai napig nem mondta ki Putyin nevét.”⁵⁸

2. Hűség a szövetségeselekhez

Példákat találunk olyan érvelésre, amely szerint a szövetségeselekhez való hűség, a szerződéses kötelezettségek betartása, a partnerekkel történő együttműködés nemcsak jogi, hanem morális-politikai kötelezettség. A szavatartás, megbízhatóság, kiszámíthatóság az erkölcsös ember jellemzője, ami kiterjeszthető kollektívumokra is: a morálisan igazolható politika a nyugati országokkal, a vezető nagyhatalmakkal és a regionális szövetségeselekkel való összetartás, az általuk hozott döntéselekhez való igazodás, azok végrehajtása.⁵⁹ A hvg.hu így szemlézi az egyesült ellenzék rendezvényén elhangzott, az ukrainai háborúval A hvg.hu így szemlézi az egyesült ellenzék rendezvényén elhangzott, az ukrainai háborúval kapcsolatos büntudatkeltő helyzetértékelését:

⁵⁴ Ezért van még nagyon távol az igazi béke Ukrajnában. hvg.hu, 2022. március 20.

⁵⁵ Alföldi Róbert: Együttérzés helyett érzéketlenség volt Orbán ünnepi beszédében. 24.hu, 2022. március 16.

⁵⁶ Márki-Zay: „Orbán Viktor megint szégyent hozott Magyarországra”. Hvg.hu, 2022. március 25.

⁵⁷ Karácsony Gergely: Orbáné a szégyen, nem az országé. 24.hu, 2022. március 25.

⁵⁸ Kerekes Vica: Orbán miért nem mondja ki, hogy tévedett Putyint illetően?, 24.hu, 2022. március 18.

⁵⁹ „Szólni kéne Szijjártónak, hogy nem muszáj a seggnyalás” – A független Ukrajnáért tüntettek a Szabad Sajtó útján. 24.hu, 2022. április 2.

„Orbán Viktor elárulta a nemzetet, Európát és Kárpátalját.”⁶⁰

Különösen a Márki-Zay Pétert idéző cikkekben olvashatók a szövetségi kötelezettségeket iránymutatóknak tekintő, annak elmaradását Orbán Viktor hibájának felróvó gondolatok:

„Az ország biztonságát a NATO és az európai szövetségi rendszer garantálja. Erről Orbán-nak az elmúlt hetekben már legalább háromféle álláspontja volt, hiteltelenné vált külföldön is itthon is. A mi álláspontunk világos: a nyugati szövetségi rendszer hűséges tagjaként kell megvédenünk Magyarország biztonságát. Ebben Orbán a probléma (...).”⁶¹

A magyar kormány és a miniszterelnök nyugati és szomszédos országbeli politikusoktól eltérő viselkedése, annak feltűnősége több portálon megjelent anyag szerint szekunder szégyent keltett, ami egy igen kellemetlen egyéni és kollektív morális érzélem: „Orbán szégyen lett az egész világ számára”⁶².

3. Morális jellemgyengeség

A miniszterelnök személyes felelőssége mellett morális jellembeli problémák is felmerültek. A médiában Orbán Viktorral kapcsolatos jelzők között olyanokat találunk, mint arcátlan, képmutató, jellemtelen és nevetséges.⁶³ A legterjedelmesebb szégyenkeltő gesztussal – az Origo.hu és a 24.hu beszámolója alapján – Iványi Gábor, illetve a véleményét idéző portálok éltek: a miniszterelnököt gúnyosan „gatyás békegalamb”-hoz hasonlították⁶⁴, „uszítónak”, „hazugnak” és „árulónak” nevezte.⁶⁵ A cikkek tanulsága szerint a közlő megvetéssel gondol a kormányfőre, akinek teljes perszónáját morális elítéléssel emlegeti. A megszegés gesztusa ez: nevetségessé tétel és jellemgyengeség hangsúlyozása. A lecsúszó vélemény hitelességét és helyességét erősíti a kijelentés forrása, Iványi Gábor lelkész és keresztény egyházi, hiszen hagyományosan a spirituális vezető feladata és joga mások morális értékének megítélése. Nem véletlen tehát, hogy a médiumok teret adnak számára.

Kombináció 2: Következménymoralizálás & büntudat- és szégyenkeltés

A médiamintában harminchat cikkben (35%) találtunk következménymoralizálásra való hivatkozást, a büntudat-, illetve a szégyenkeltés keveredését. Az origo.hu oldalán tizennyolcat, a hirado.hu-n mindössze ötöt, a hvg.hu-n és a 24.hu oldalán hatot, illetve hetet. Ez a kombináció tehát inkább kormánypárti portálok jellegzetessége volt, azon belül is elsősorban az origo.hu operált vele. A vizsgált időszakban a miniszterelnök, a kormánytagok – Dömötör Csaba, Gulyás Gergely, Sziijártó Péter, Varga Judit –, kormánypárti képviselők – Kocsis Máté, Nacsa Olivér, Hollik István –, kormányközeli elemzők és szervezetek – ifj. Lomnici

⁶⁰ Márki-Zay az ellenzéki kampányzárón: „Orbán Viktor szégyen lett, de most lemoshatjuk ezt a gyalázatot”. *Hvg.hu*, 2022. április 2.

⁶¹ Márki-Zay az ellenzéki kampányzárón: „Orbán Viktor szégyen lett, de most lemoshatjuk ezt a gyalázatot”. *Hvg.hu*, 2022. április 2.

⁶² Márki-Zay Péter: „Orbán Viktor az egész világ számára szégyen lett”. *24.hu*, 2022. április 2.

⁶³ Iványi Gábor is fegyvert szállítana Ukrajnának. *Hirado.hu*, 2022. március 15.

⁶⁴ Iványi Gábor: Orbán gatyás békegalambbá változott át, úgy folytatja az árulást. *24.hu*, 2022. március 15.

⁶⁵ Iványi Gábor is fegyvert szállítana Ukrajnának. *Origo.hu*, 2022. március 17.

Zoltán, Nézőpont Intézet -, állampolgárok, illetve a kormánypárti portálok újságírói emlegették az általuk előrevetített következményeket, mint a morálisan helyes lépések mércejét, illetve igyekeztek büntudatot ébreszteni azokban, akik más véleményen vannak. Mivel a megnyilvánulások egymáshoz nagyon hasonlatosak, könnyen azonosíthatók a vonatkozó fordulatok. A megszólalások többnyire az alábbi szkriptet követik:

1. A háború Magyarországra, a magyarokra nézve káros következményekkel jár.⁶⁶ Ez a cikkek tanulsága alapján megkérdőjelezhetetlen kiindulópont. A cikkekben nincs szó arról, hogy a kormányzat valamilyen módon a maga hasznára vagy az ország megítélésén történő változtatásra fordíthatná a háborús helyzetet.

2. Az ártalmak biztosan bekövetnek, amennyiben az ellenzéki pártok, politikusok – kiváltképpen Márki-Zay Péter–hatalomra jutnak, mert „felelőtlenül” és „rosszul politizálnak”⁶⁷. A kártétemény tehát egy alternatív jövőben következik be, de akkor viszont biztosan.

„Számos esetben tett határozottan háborúpárti kijelentéseket, nem törődve azzal, hogy Ukrajna magyar haderővel és fegyverrel való támogatása biztosan belesodorná hazánkat a szomszédban zajló véres háborúba – ami beláthatatlan következményekkel jár emberéletek és a gazdaság szempontjából is.”⁶⁸

A szavazópolgároknak is kijelölik a morális feladatot: megakadályozni annak a jövőnek bekövetkezését, amiben az ellenzék kormányzati pozícióba jut. Az alábbi idézzel illusztráljuk ezt:

„(...) mindenki gondolja át, hogy Márki-Zay alkalmas-e arra, hogy ezt az országot vezesse. Márki-Zay és a baloldal olyan kockázat Magyarországnak, ami józan észsel nem vállalható.”⁶⁹

3. A legtöbbször az energiaárak emelkedése, az energiához való hozzáférés, az életszínvonal romlása, a gazdasági válság, illetve a háborúba sodródás, az anyaországi és a kárpátaljai magyarok biztonságának veszélyeztetése került szóba. Utóbbit példázza a következő idézet:

„A kárpátaljai magyarok közvetlen életveszélybe kerülnének, hiszen Oroszország kijelentette, hogy az ukrajna területére érkező szállítmányokat célpontnak tekintik (...)”⁷⁰

Ez morális töltetű kritika: a hátrányos következményekkel való szembenézés hiánya, a kár negligálása, sőt a bajok tetézése a szemrehányás tárgya. A cikkek homályban hagyják, hogy a veszélyeztetés szándékolt, vagy a politikusok rutinalanságából, esetleg felelőtlen-ségből fakad. Akármelyik is a sugalmazott, mindenképpen morális érzelmekeltés zajlik.

⁶⁶ 48 perc – Házigazda: Lánzi Tamás, Híradó.hu, 2022. március 17

⁶⁷ „Segítség a baloldal miniszterelnök-jelöltjének” – a kormány közzétette Márki-Zay Péter fegyverszállításra vonatkozó nyilatkozatait, 2022. március 18., *hirado.hu*

⁶⁸ Ezért veszélyes Márki-Zay Péter 2.: Háborúba sodorná Magyarországot, 2022. március 29., *origo.hu*

⁶⁹ Gulyás Gergely: A legnagyobb veszélyt a baloldal jelenti az országra nézve., 2022. március 30., *origo.hu*

⁷⁰ Márki-Zay Péter a magyar emberek biztonságát teszi ki veszélynek, 2022. március 30., *origo.hu*

A szándékoltság inkább a büntudatkeltést erősíti, hiszen konkrét cselekedetekre, döntésekre utal. Az alkalmatlanság sejtetése azonban megnyitja az utat a szégyenkeltés felé. Az ellenzéki politikusokra vonatkozó rutinalanság vádját elsősorban Varga Juditra hivatkozva hangsúlyozta a kormánypárti média. Ez lekicsinylő, voltaképpen megszegényítő szóbeli gesztus, célja a másik fél megalázása. A hatalmi pozícióban lévő versenytárs főlényének hangoztatása a demoralizálás ismert eszköze, végső célja az ellenzéki politikusok önképének összeroppantása, visszavonulásra késztetése. Könnyelműség bélyegével nemcsak Márki-Zay Péter személyét, hanem a többi ellenzéki politikus perszónáját kívánják kikezdeni vélt jellemhibájuk leleplezésével.

„Ajánljuk a baloldal miniszterelnök-jelöltjének figyelmébe az alábbi mondatokat. Ezek a nyilatkozatok egyértelműen bizonyítják, hogy Márki-Zay Péter és a baloldal fegyvereket és katonákat küldene a háborúba. Felelőtlen viselkedésük veszélyes, mert belesodorhatják a háborúba Magyarországot.”⁷¹

Erőteljesebb szégyenkeltési törekvést – a miniszterelnök-jelölt személyének teljes elutasítása a közéletből történő kilépésének követelésével – néhány esetben azonosítottunk. Az egyik, amikor az *Origo.hu* Márki-Zay Péter Örkényben tett látogatásáról számolt be. A portál egy cikkben tárgyalta, hogy az ellenzéki összefogás miniszterelnök-jelöltjét tiltakozók fogadták (örkényi gazdák), akik korábbi háborúval kapcsolatos kijelentéseivel szembesítették és Ukrajnába „szavarták”.⁷² További kísérlet Rákay Philip nevéhez fűződik, akinek Facebook-posztját a *24.hu* és a *hvg.hu* is lehozta. A kormánypárti megszólaló Volodimir Zelenszkij szemére hányt, hogy kommunikációjával lejáratja Magyarországot, illetve az ukrán elnököt hálátlannak titulálta. Rákay morális normasértőnek tartja Zelenszkijt és explicit módon szégyenkezésre szólítja fel. A szégyenkezés tárgyát sem Rákay, sem a megszólalást átvevő médiumok nem specifikálják, a szégyenkeltés vonatkozhat éppúgy Magyarország reputációját rontó kommunikációra, mint a segítséget nyújtó fél iránti hálát előíró szokás semmibevételére.⁷³ A megszólalásban tehát nemcsak a büntudat- és a szégyenkeltés eszközei keverednek, hanem a következmény- és a deontológikus morálra való hivatkozás is.

A *hvg.hu*-n és a *24.hu*-n a szégyenkeltés ritkábban, a büntudat inkább megjelent. Ez a kombináció a kormánykritikus médiában azonban sokkal kevésbé tipizálható, mert a kormánypárti és ellenzéki álláspont általában együtt, egymás kiegészítéseként jelent meg. A fenti sémára épülő kormányzólamok mellett (a háború káros következményei akkor jönnek el, ha Márki-Zay Péterék hatalomra kerülnek) ott van egy olyan konzekvencialista érvelés is, mely szerint súlyos következmények várhatók, de azt a jelenlegi országvezetők nem képesek kezelni, „ezért kormányváltásra van szükség!”⁷⁴ A *hvg.hu* egyes cikkei ennél egyértelműbben teszik le a voksukat: a büntudatkeltés a hazudozás vádjaként jelenik

⁷¹ „Segítség a baloldal miniszterelnök-jelöltjének” – a kormány közzétette Márki-Zay Péter fegyverszállításra vonatkozó nyilatkozatait. 2022. március 18., *hirado.hu*

⁷² Felháborodott gazdák tüntettek a háborúpárti Márki-Zay ellen Örkényben - videó. 2022. április 1. *origo.hu*

⁷³ Rákay Philip: Zelenszkij és Márki-Zay is ugyanabból az amerikai kottából játszik, 2022. március 25., *hvg.hu*; Rákay Philip: Nem szégyelled magad, Zelenszkij?, 2022. március 25.

⁷⁴ Márki-Zay: Az orosz propaganda hivatalosan is átvette Orbán Facebook-oldalát. 2022. április 1., *24.hu*

meg, amivel a kormányt – és azon belül Sziijártó Pétert – illetik. A választási kampány végén pár napig foglalkozott a média azzal a Twitter-üggyel, amit a külügyminiszter igyekezett tematizálni, és mely szerint Márki-Zay Péter „lepaktált az ukránokkal”⁷⁵. Ezt már annyira lehetetlen felvetésnek tartották az újságírók, hogy túl azon, hogy részletesen írtak a cáfolatáról egy erősen szarkasztikus hangot is megütöttek, mikor a következő címmel közölték le az esetet: *Sziijártó megfejtette Márki-Zay titkos üzenetét vagy átvették felette az oroszok az irányítást? Szavazzon!*⁷⁶

Kombináció 3: Moralizálás & büszkélkedés

A büszkélkedéssel összekapcsolt moralizálás mind a kötelességmorálra, mind a következménymorálra hivatkozó megszólalásokra jellemző. Elsősorban a kormánypárti médiában találtunk példákat a kötelességmorál és a büszkeség kombinációjára, főként a vizsgált időszak elején: március 16-a és 19-ek között. Ekkor tartott „határszemlét” Orbán Viktor, melyről Facebook oldalán számolt be, leginkább erre támaszkodott a hirado.hu és az origo.hu is.⁷⁷

A kormánypárti média a kampányban végig követte Orbán Viktor és a kormány kommunikációját. Olyannyira, hogy az origo.hu és a hirado.hu valamifajta második közösségi-média-platformjává vált a miniszterelnöknek. Minden tartalmat, amit ő maga megosztott, megismételték, kiegészítéssel láttak el vagy összefoglalót készítettek belőlük. Így volt ez az ukrajnai háború esetében is: a moralizáló tartalmakat rendre utánközölték és többször megismételték annak érdekében, hogy az olvasók jobban megjegyezzék a kormány üzeneteit.

A március 16-a és 19-e között megjelent, háborúval foglalkozó cikkek közül tíz esetben tartották fontosnak az elért sikerek és a morálisan helyesnek tartott cselekedetek feletti miniszterelnöki öröm kifejezését. A mondandó egyszerű: az ukrajnai menekülteken segíteni emberiség diktálta abszolút kötelesség, a magyar kormány irányításával a magyar emberek leküzdik a nehézségeket, jól cseleksznek a bajbajutottakkal.

*„Büszkék vagyunk arra, hogy Magyarország eddig minden menekültet el tudott látni. A következő három napon megszervezzük a jövő hét védekezését azért, hogy továbbra is képesek legyünk minden bajbajutottnak segítséget nyújtani.”*⁷⁸

Fontos komponense ezeknek a megszólalásoknak a már elért és még elérendő cél, ami érdekében már több akadályt küzdött le sikeresen a kormány. A büszkélkedés mellett a büszkeség másokban való felébredésére is találunk példát. A cikkek az emelkedettség érzelmét vegyítik a büszkeségre hangolással, amikor a miniszterelnök dicséretét idézik.

„Azt kell mondanom, hogy csodát tettek a magyarok. Fantasztikus összefogást láttam az elmúlthárom napon. Rendőrök, katasztrófavédelmi szakemberek, civil szervezetek, egyházak és önkormányzati vezetők, dolgozók, nekik külön is köszönetet szeretnék mondani, hiszen az

⁷⁵ Márki-Zay: Az orosz propaganda hivatalosan is átvette Orbán Facebook-oldalát. 2022. április 1., 24.h

⁷⁶ Sziijártó megfejtette Márki-Zay titkos üzenetét vagy átvették felette az oroszok az irányítást? Szavazzon! hvg.hu, 2022. március 29.

⁷⁷ Szerda óta a határon van Orbán Viktor. hirado.hu, 2022. március 17.; Orbán Viktor: Magyarország segít! origo.hu, 2022. március 18.

⁷⁸ Orbán Viktor: Már 429 ezer menekült érkezett Magyarországra. hirado.hu, 2022. március 16.

áradatelsőként az önkormányzatokra, az ő vállukra nehezedett, illetve zuhant a háború kezdetekor. És ők remekül helytálltak.”⁷⁹

A kormánykritikus médiában ezt kevésbé tárgyalták, a hvg.hu kétszer⁸⁰, a 24.hu⁸¹ egyszer idézte Orbán Viktor büszkeségre és humanitárius kötelességek teljesítésére vonatkozó megjegyzéseit.

A hübrisztikus büszkeségre utaló kifejezésekkel nem a deontológus megszólalásokban, hanem a következménymorál érvkésletét mozgósító cikkekben találkoztunk. Kritikátlan önbizalom jeleként értelmezzük azokat a fordulatokat, amelyekben a Fidesz közleményét idézik a portálok. A közlemények rendre a háború negatív következményeiről szólnak és párt kompetenciáját hangsúlyozták, mint a háborús helyzetben egyetlen lehetséges kormányképes erő: „*csak a Fidesz képes megőrizni a békét, a biztonságot, és a gazdasági stabilitást!*”⁸²

Összegzés

Esettanulmányuk a 2022-es országgyűlési választási kampány utolsó heteiben, az ukrajnai háború kapcsán tett internetes sajtóban elérhető megnyilvánulásokra vonatkozott. Célunk a médiamorálizálás leírása volt. Ennek érdekében azokat a fegyveres konfliktusról szóló cikkeket vizsgáltuk meg, amelyek a kampány részeként is értelmezhetők voltak. Eredményeink megerősítik korábbi kutatások megállapításait: a moralizálás a magyar médianyilvánosság jellemző és sokrétű jelensége. A média által tüzelt morális pánikok (vö. Császi 2003; Sík 2016) mellett a deontológus és a következménymorál érvkéslete aspektusai, valamint a szelf-tudatos értékelő érzelmek (szégyen, bűntudat, büszkeség) kifejezései is megjelentek a közéleti diskurzusban. A moralizálás mind a kormánykritikus, mind a kormánypárti online hírportálokat jellemezte. Bár az ukrajnai háború ügyében és a magyar politikai reakciókat illetően eltérő értékelések figyelhetők meg, a kötelesség- és következménymorál érvei, csakúgy, mint a morális érzelmek kommunikációs fordulatai a médianyilvánosság mindkét szegmensében megtalálhatók voltak. Jelentős különbség a tonalitásban mutatkozott: a kormánypárti média következetesen negatív hangnemben számolt be a Fideszt és az Orbán-kormányt kritizáló morális érvekről, és azok hangoztatásáról. A kormánykritikus portálok oldalairól hiányzott ez az elsőprő elítélés, cikkeikben a moralizálás kevésbé változatos formában jelent meg. Tehát a morálhasználat jobban meghatározta a kormánnyal rokonszenvező hírmédia tartalmait.

Az újságírók és szerkesztőségek erkölcsi állásfoglalása mellett több alkalommal jelentek meg politikusok, politológusok és más közéleti szereplők morális értékelései. A kormánykritikus média igyekezett nagyobb láthatóságot biztosítani az Orbán Viktort bíráló

⁷⁹ Orbán Viktor: Csodát tettek a magyarok, fantasztikus összefogást láttam. hirado.hu, 2022. március 18.

⁸⁰ Orbán: Úgy látom, ma átlépi a 450 ezret a Magyarországra érkezett menekültek száma. hvg.hu, 2022. március 17.; Debrecenbe utazott Orbán, hogy ott dolgozzon a menekültekért. hvg.hu, 2022. március 16.

⁸¹ Orbán Viktor három napra a magyar-ukrán határra költözik. 24.hu, 2022. március 16.

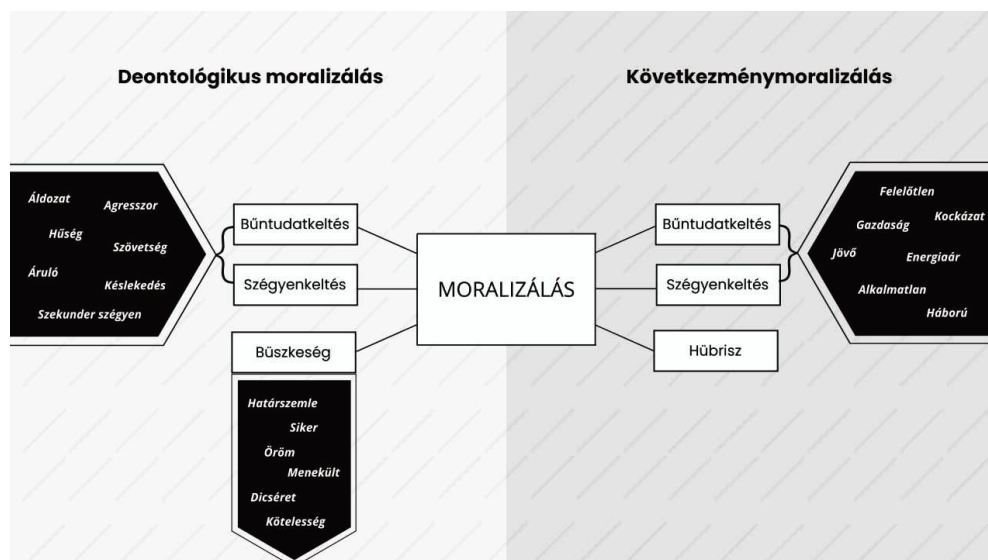
⁸² Orbán Viktor: Békét csak a Fidesz tud teremteni. hirado.hu, 2022. március 28.; Választás 2022 – A pártok bemutatják programjukat: Fidesz–KDNP. Hirado.hu; 2022. március 31.

megnyilvánulásoknak, míg a kormánypárti média feladatának tekintette az ellenzéki politikusokra irányuló büntudatkeltést. Az ukrajnai háború kapcsán az online sajtó oldalain a politikai ellenfelek erkölcsének megkérdőjelezése, morális normasértéseinek bemutatása, illetve büntudat- és szégyenkeltő szándékok kommunikálása zajlott. Specifikusként említendő, hogy a kormánypárti média élen járt a Fidesz és a központi adminisztráció tevékenysége feletti büszkeség bemutatásában. Mivel azonban 2022-öt megelőző választási kampányokra vonatkozóan nincs adatunk, a moralizálás mennyiségének vagy minőségének alakulásáról nem tudunk nyilatkozni. Bízunk benne, hogy felkeltjük az érdeklődést további, akár longitudinális, akár egyéb összehasonlító felmérések iránt.

A bemutatott három kombináció érdekességeire azonban felhívjuk a figyelmet. Elsőként arra, hogy mindegyik egy-egy jól körülhatárolt üzenet részeként jelent meg. A kontextustól független morális érvek használata, illetve a büntudat- és szégyenkeltés együttese azokban a cikkekben mutatkozott meg, melyekben a kormány politikáját kritizálták. A következménymoralizálás, kiegészülve a büntudat- és szégyenkeltéssel az ellenzék jövőbeni felelőtlen politizálására, a háború feltételezett következményeire irányította rá az olvasók figyelmét. Míg a büszkeség és büszkélkedés egyedül a menekültek fogadásával kapcsolatban merült fel. A témák elkülönültek egymástól. Mindhárom esetben kialakult egy tipikus morális megszólalási mód, amelyet a szerkesztőségek – illetve az általuk idézett politikai szereplők – következetesen alkalmaztak. A kombinációkra nem volt jellemző, hogy egy a fentiekől eltérő ügyet hasonló erkölcsi normákra hivatkozva tárgyalnak: az ukrajnai háború esete tehát valamelyest specifikusnak tekinthető.

Eredményeink képi összefoglalása az 1. ábrán található, amelynek fontos része a moralizáló beszédmód-kombinációkat szemléltető három szöveghő és az érzelmi alapú kommunikáció feltüntetése.

1. ábra. A magyar médiában megjelenő moralizálás jellemzőinek összefoglalása

A kormánypárti és a kormánykritikus média érzelmi alapú morálhasználatának jellegzetességeit pedig az alábbi táblázat összegzi.

2. táblázat. *Morális érzelmek megjelenései a magyar online hírmédiában*

	Kormánykritikus média (24.hu; hvg.hu)	Kormánypárti média (hirado.hu; origo.hu)
JELLEMZŐ ÉRZELEM	Bűntudatkeltés, szégyenkeltés	Büszkeség, bűntudatkeltés, szégyenkeltés
IDÉZETT AKTOROK	Ellenzéki pártvezetők és miniszterelnök-jelölt, értelmiség, hírességek	Miniszterelnök, kormánytagok, kormánypárti képviselők, szakértők
FORRÁS	Facebook, élőben elhangzott beszédék, másik hírmédium	Facebook, élőben elhangzott beszédék, Kossuth Rádió, MTI

Vizsgálatunk továbbá rávilágít a moralizáló forгатókönyvek, a morális szkriptek fontosságára is. A tanulmány során bemutatott beszédmódkombinációk jelentősége ugyanis többes. Egyrészt megmutatja, hogy az affektív és a kognitív értékelések milyen változatosan kapcsolódnak össze: a bűntudat- és szégyenkeltés, illetve a büszkeség egyaránt kompatibilisnek mutatkozott a deontológiai és következménymorálra épülő értékelésekkel. Másodsorban a kombinációk felhívják a figyelmet a moralizálás megértést segítő feladatára (vö. Beck 2002), hiszen a háború kapcsán az olvasók többsége a propaganda, az információk ellenőrizhetetlensége és a szakértelem hiánya miatt nem látja át a folyamatokat. A kombinációk stratégiai alkalmazásával a történéseket a média beágyazza a hétköznapi élet és a kulturális toposzok világába, így kapnak támpontokat a világpolitikai életben járatlanok is. A moralizáló szkriptek harmadik feladata – az esetünkben politikai természetű – mobilizálás. Az ellenzéki és a kormánypártok főbb képviselőinek integritásával és szándékaival szemben megfogalmazott morális aggályok megfogalmazása és ismételtetése nagy valószínűséggel összefügg a tartalmaknak kitett szavazók választói magatartásával (vö. Jung 2020). A szkriptek funkcióinak részletes vizsgálata egy jövőbeni elemzés tárgyát képezheti. Jelen kutatás ugyanis csak az első aspektust járta körül.

Felhasznált irodalom

- Alexander, Larry – Moore, Michael (2021). "Deontological Ethics", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/ethics-deontological>
- Beck, Robert J (2002). Moral Scripts and Dialogic Inquiry in Scaffolding Young Children's Cultural Understanding of a Movie Story. ERIC Research paper, Educational Research Association. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED464722.pdf>
- Bassan-Nygate, Lotem – Heimann, Gadi (2022). Dealing with guilt and shame in international politics. *International Relations*. <https://doi.org/10.1177/00471178221086147>
- Brady, William J. – Crockett, Molly J. – Van Bavel, Jay J. (2020). The MAD Model of Moral Contagion: The Role of Motivation, Attention, and Design in the Spread of Moralized Content Online. *Perspectives on psychological science: a journal of the Association for Psychological Science*, 15(4), 978 – 1010. <https://doi.org/10.1177/1745691620917336>
- Braithwaite, John – Braithwaite, Valerie (2001). Shame, shame management and regulation. In: Ahmed, Eliza– Harris, Nathan– Braithwaite, John–Braithwaite, Valerie. *Shame management through reintegration*. Cambridge University Press. 3–72.
- Brandt, Mark J. – Wisneski, Daniel C. – Skitka, Linda J. (2015). Moralization and the 2012 U.S. Presidential Election Campaign. *Journal of Social and Political Psychology*, 3(2), 211–237. <https://doi.org/10.5964/jsp.p.v3i2.434>
- Burke, Anthony (2004). Just War or Ethical Peace? Moral Discourses of Strategic Violence after 9/11. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 80(2), 329–353. <http://www.jstor.org/stable/3569245>
- Császi Lajos (2003). *Tévéérőszak és morális pánik*. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- Direk, Zeynep (2020). Politics of Shame in Turkey: Public Shaming and Mourning. *Sophia*, 59, 39–56. <https://doi.org/10.1007/s11841-020-00772-x>
- Driver, Julia (2022). "Moral Theory". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/moral-theory/>
- Elo, Satu – Kynğäs Helvi (2008). The qualitative content analysis process. *J Adv Nurs*. 62(1):107-15. doi: 10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x. PMID: 18352969.
- Fazekas Sándor (2017). Egy új erkölcsi maxima: Ne szégyeníts, és ne szégyenkezzél! A szégyen teológiai értelmezése és szociáletikai relevanciája. In Balogh, László L. – Horváth, Andrea – Pabis, Eszter (szerk.) *A szégyen reprezentációi*. Debreceni Egyetemi Kiadó. 23–48.
- Haidt, Jonathan (2001). The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgment. *Psychological Review*, 108, 814 – 34.
- Haidt, Jonathan (2003). The moral emotions. In: Davidson, Richard J. K.– Scherer, Klaus R.– Goldsmith, Hill H. (Eds.) *Handbook of affective sciences*. 852– 870. Oxford University Press.
- Hansen, Kasper M. – Pedersen, Rasmus T. (2014). Campaigns Matter: How Voters Become Knowledgeable and Efficacious During Election Campaigns, *Political Communication*, (31)2, 303– 324. DOI: 10.1080/10584609.2013.815296
- Heller Ágnes (1964). *A morál szociológiája vagy A szociológia morálja*. Budapest, Gondolat Kiadó.

- Heller Ágnes (1996). *Morálfilozófia*. Budapest, Cserépfalvi Kiadó.
- Hopkins, Phil (2017). *Mass Moralizing: Marketing and Moral Storytelling*. Washington DC, Lexington Books.
- Iyer, Aarti – Schmader, Toni – Lickel, Brian (2007). Why individuals protest the perceived transgressions of their country: the role of anger, shame, and guilt. *Personality & social psychology bulletin*, 33(4), 572–587. <https://doi.org/10.1177/0146167206297402>
- Janky Béla (2019). *Összjáték Erkölc és racionalitás– Egy kutatási program regénye*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Jaworsky, Bernadette N. – Qiaoan, Runya (2021). The Politics of Blaming: the Narrative Battle between China and the US over COVID-19. *Journal of Chinese Political Science*, 26, 295–315. <https://doi.org/10.1007/s11366-020-09690-8>
- Jung, Jae – Hee (2020). The mobilizing effect of parties' moral rhetoric." *American Journal of Political Science* 64.2, 341–355. <https://doi.org/10.1111/ajps.12476>
- Jungkunz, Sebastian – Fahey, Robert – Hino, Airo (2021). How populist attitudes scales fail to capture support for populists in power. *PlosOne*. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0261658>
- Kaplan, Ulas – Tivnan, Terrence (2014). Multiplicity of Emotions in Moral Judgment and Motivation. *Ethics & Behavior*, (24)6, 421–443. DOI: 10.1080/10508422.2014.888517
- Kiss Balázs (szerk.) (2017). *A polarizáció éve: politikai kommunikáció Magyarországon, 1997–2006*. Budapest, MTA TK Politikatudományi Intézet.
- Kiss Balázs (szerk.) 2021. *A szavakon túl. Politikai kommunikáció Magyarországon, 1990–2015*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- Kiss Balázs – Szabó Lilla Petronella – Farkas Xénia (2021). Ki lehet áldozat? Viktimizáció a 2017-es magyar metoo-vitában. *Politikatudományi Szemle* 30(1), 104 – 126.
- Kleres, Jochen – Wettergren, Asa (2017). Fear, hope, anger, and guilt in climate activism, *Social Movement Studies*, (16)5, 507–519. DOI: 10.1080/14742837.2017.1344546
- Kroll, Jerome – Egan, Elizabeth (2004). Psychiatry, moral worry, and moral emotions. *Journal of Psychiatric Practice*, 10(6), 352 – 360.
- Kugler, Karen – Jones, Warren H. (1992). On conceptualizing and assessing guilt. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(2), 318–327. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.62.2.318>
- Langett, Jeremy (2018). Always Be Converting: Moralizing a Postpurchase Funnel Media Environment. *Journal of Media Ethics*, (33)4, 156–169. DOI: 10.1080/23736992.2018.1509715
- McDonald, Lucy (2020). Shaming, Blaming, and Responsibility. *Journal of Moral Philosophy*. <https://doi.org/10.1163/17455243-BJA10064>
- McLatchie, Neil – Piazza, Jared (2017). Moral pride: Benefits and challenges of experiencing and expressing pride in one's moral achievements. In: Carter, Adam J. – Gordon, Emma C. (Eds.) *The moral psychology of pride*. 143–167. Rowman & Littlefield.
- Mitchell, Amy – Rosenstiel, Tom (2012). The State of the News Media 2012. *An Annual Report on American Journalism*. Washington DC: Pew Research Center's Project for Excellence in Journalism.
- Nielsen, Rasmus K. (2012). *Ground Wars: Personalized Communication in Political Campaigns*. Princeton University Press.
- Plaisance, Patrick L. (2005). The mass media as discursive network: Building on the implications of libertarian and communitarian claims for news media ethics theory. *Communication Theory*, 15 (3), 292–313.
- Plaisance, Patrick L. (2015). *Virtue in Media: The Moral Psychology of Excellence in News & Public Relations*. New York, Routledge.
- Pokol Béla (2010). *Moráleméleti vizsgálódások– A közmorál elméleti eltűntetésének kritikája*. Budapest, Kairosz Kiadó.
- Qihao Ji – Wen Zhao (2021). Moralizing Campaign Coverage: A Computerized Textual Analysis of New York Times' Reporting on Clinton and Trump During the 2016 Presidential Election. *Journalism Practice*. DOI: 10.1080/17512786.2021.1976071

- Sinnott-Armstrong, Walter (2021). "Consequentialism". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/consequentialism>
- Sík Endre (2016). Egy hungarikum: a morális pánikgomb. *Mozgó Világ*. https://szociologia.tk.hu/uploads/files/2018/mozgo_vilag_1610_Sik.pdf
- Szekely, Raluca D. – Miu, Andrei C. (2015). Incidental emotions in moral dilemmas: The influence of emotion regulation. *Cognition & Emotion*, (29)1, 64 – 75. DOI: 10.1080/02699931.2014.895300
- Takács Erzsébet (2017). A szegény problematikája a későmodernitásban. Kortárs szociológiai megközelítések. In: Balogh, László L. – Horváth, Andrea – Pabis, Eszter (szerk.) *A szegény reprezentációi*. Debreceni Egyetemi Kiadó. 87–96.
- Tangney, June P. – Dearing, Ronda L. (2003). *Shame and guilt*. New York, Guilford Press.
- Tangney June P. – Stuewig, Jeff – Mashek, Debra J. (2007). Moral emotions and moral behavior. *Annu Rev Psychol*, 58, 345–72 doi: 10.1146/annurev.psych.56.091103.070145. PMID: 16953797; PMCID: PMC3083636.
- Tracy, Jessica – Cheng, Joey T. – Robins, Richard – Trzesniewski, Kali H. (2009). Authentic and hubristic pride: The affective core of self-esteem and narcissism. *Self and Identity*, 8, 196–213.
- Tracy, Jessica – Robins, Richard (2004). Show your pride: Evidence for a discrete emotion expression. *Psychological Science*, 15(3), 194 – 197.
- Tracy, Jessica – Robins, Richard (2007). The self in self-conscious emotions. In: Tracy, Jessica– Robins, Richard– Tangney, June P. (Eds.) *The self-conscious emotions: theory and research*. 3–20. New York, Guilford.
- Zimmerman, David (2002). Taking Liberties: The Perils of “Moralizing” Freedom and Coercion in Social Theory and Practice. *Social Theory and Practice*, 28(4), 577–609. <http://www.jstor.org/stable/23559096>